

*В. А. Савчук,
к. е. н., завідувач, Кам'янець-Подільське відділення Київського фінансово-економічного
коледжу Національного університету державної податкової служби України*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

V. Savchuk,
Phd of economics, chief of Kamianets-Podilsky department of Keiv financial-economic college
of National University of State Tax Service of Ukraine

FINANCIAL SECURITY FUNCTIONS OF THE STATE

Стаття присвячена проблемам визначення сутності і особливостей фінансового забезпечення виконання функцій держави. Визначено сутність фінансового забезпечення виконання функцій держави, його мету, завдання, методи та джерела. Розкрито проблеми формування фінансового забезпечення функцій держави та обгрунтовано шляхи їх вирішення.

Article is devoted to the problems of defining the essence and features of financial security functions of the State. The essence of financial security functions of the State, its goal, objectives, methods and sources are defined. Problems of forming financial security functions of the State and the ways of their solution are solved.

*Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансові ресурси, функції держави, фінансові потоки.
Key words: financial security, financial resources, functions of the State, financial flows.*

ВСТУП

Роль держави у суспільстві визначається ступенем виконання взятих на себе зобов'язань перед суспільством, що виражається у співвідношенні номінально задекларованих функцій та фактично реалізованих. Реалізація функцій держави у повному обсязі вимагає відповідного фінансового забезпечення, динаміка і структура якого, у свою чергу, залежать від ефективності діяльності держави.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сутність і джерела формування фінансового забезпечення діяльності підприємств представлено у працях Л. Дікань, Ю. Голуб, О. Василика, О. Бандурки, М. Коробова та ін. Проблема фінансового забезпечення окремих напрямів діяльності або сфер національної економіки присвячені праці Я. Буздуган, Г. Погріщука та ін. Однак малодослідженим лишається питання фінансового забезпечення виконання функцій держави, його структури, джерел і методів формування.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обгрунтування сутності фінансового забезпечення виконання функцій держави, його складових, виявлення проблем формування фінансового забезпечення в Україні та обгрунтування шляхів їх вирішення.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

До сутності і складових фінансового забезпечення у вітчизняній науці і практиці склалися неоднозначні підходи. У найбільш загальному розумінні забезпечення розглядається як матеріальні засоби до існування [1] або матеріальні засоби, які забезпечують можливість жити, існувати [2]. Більш точним, на наш погляд, є тлумачення забезпечення як сукупності заходів і коштів, створення умов, що сприяють нормальному здійсненню економічних процесів, реалізації запланованих програм, проектів, підтримці стабільного функціонування економічної системи та її об'єктів, усуненню порушень нормативних актів [3]. На відміну від попередніх тлума-

чень, наведене в економічній енциклопедії не акцентує увагу тільки на сукупності матеріальних засобів, оскільки навіть найбільші накопичення матеріальних ресурсів не дають гарантії, що їх використання забезпечить бажаний результат. Тут зроблено акцент на необхідності відповідного механізму, який створить умови для ефективного використання наявних ресурсів з метою виконання поставлених завдань. Сутність фінансового забезпечення поєднує у собі дві головні властивості — природу фінансових ресурсів та таких їх властивостей, які трансформують просту сукупність фінансових ресурсів у фінансове забезпечення. У дослідженні фінансового забезпечення можна виділити мікроекономічний підхід, відповідно до якого воно розглядається як сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат підприємства фінансовими ресурсами в залежності від розміру виробництва та фінансового становища [4, с. 65]. Також мікроекономічний підхід може передбачати уточнення сутності фінансового забезпечення відповідно до завдань, у вирішенні яких воно відіграє провідну роль, що відображено у визначенні фінансового забезпечення, яке наводить М. Забаштанський: "відносини з приводу формування та розподілу обсягу фінансових ресурсів, достатніх для виконання виробничих завдань, інвестиційно-інноваційного розвитку та підтримки фінансової стійкості суб'єктів господарювання" [5, с. 6]. Таким чином, мікроекономічний підхід до тлумачення сутності фінансового забезпечення робить акцент на формуванні достатнього обсягу фінансових ресурсів та їх ефективному розподілі.

Відповідно до макроекономічного підходу фінансове забезпечення може розглядатися це метод фінансового механізму, за допомогою якого формують і використовують фонди коштів і який характеризує зміст впливу фінансів на різні аспекти розвитку суспільства [6]. На наш погляд, такий підхід є не зовсім точний, оскільки фінансове забезпечення не може бути методом, а скоріше напрямом діяльності, який здійснюється за допомогою різних методів. Найбільш точним макроекономічним підходом до тлумачення сутності фінансового забезпечення вважаємо позицію О. Василика, відповідно до якої фінансове забезпечення — визначена законодавством сукупність заходів, спрямованих на створення фінансової бази для досягнення певних цілей [7, с. 103]. У наведеному тлумаченні, на відміну від попередніх, зроблено акцент не тільки на фінансовій базі та її цільовому призначенні, але і на законності формування такої фінансової бази. Таким чином, фінансове забезпечення виконання функцій держави визначимо як сукупність заходів, які лежать в рамках правового поля, направлених на мобілізацію необхідного обсягу фінансових ресурсів для формування матеріальної основи своєчасного і повного виконання державою взятих на себе функціональних обов'язків.

Фінансове забезпечення виконання функцій держави потребує докладного дослідження основних складових, за рахунок яких відбувається його формування. На думку В. Опаріна, фінансове забезпечення "реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватись через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування" [8, с. 56]. У наведеному

підході зроблено наголос на джерелах формування фінансового забезпечення. Однак окрім джерел формування важливе значення має мета, завдання, функції та методи, на чому наголошує Г. Погрішук [9, с. 42]. Також, на нашу думку, без визначення сутності та ролі фінансових ресурсів у фінансовому забезпеченні важко відійти від традиційного тлумачення фінансового забезпечення як запасу матеріальних благ. З точки зору мікроекономічного підходу фінансові ресурси розглядаються як централізовані й децентралізовані грошові фонди цільового призначення, які формуються в процесі розподілу й перерозподілу національного багатства, сукупного суспільного продукту та національного доходу і призначені для використання відповідно до завдань соціально-економічного розвитку суспільства та окремих підприємств [10, с. 17]. Фінансове забезпечення у такому ракурсі можна звести до пошуку необхідного обсягу фінансових ресурсів та обґрунтування напрямів їх використання. Однак на макрорівні фінансові ресурси мають більш ємне тлумачення, оскільки важко розмежувати, де власне є фінансові ресурси, де фінансові потоки, а де вони трансформуються у капітал.

Як справедливо зауважує Л. Катан, економічна категорія "ресурси" має ряд певних особливостей: потреба в ресурсах пов'язана з процесом суспільного виробництва та створення споживчої вартості; структура ресурсів динамічна та залежить від розвитку продуктивних сил і виробничих відносин; використання будь-якого виду ресурсів передбачає їх вартісне відтворення (ресурси з матеріально-уречевленої форми переходять у вартісну або фінансову) [11, с. 168]. Саме тому тлумачення сутності фінансових ресурсів на макрорівні є дискусійним, оскільки до фінансових ресурсів держави часто відносять і кошти фізичних та юридичних осіб, фінансові ресурси фінансових установ, кошти, які акумулюються в бюджеті тощо. З точки зору формування фінансового забезпечення виконання функцій держави не всі фінансові ресурси будуть задіяні безпосередньо у цьому процесі. Фінансове забезпечення не може розглядатися окремо від фінансування, яке пов'язано з визначенням достатнього обсягу фінансових ресурсів для виконання функцій держави. А це потребує частини фінансових ресурсів національної економіки, які вилучаються державою. Саме ця частина ресурсів дає можливість досягати цілей в межах реалізації функцій держави. Виходячи з цього, у формуванні фінансового забезпечення функцій держави задіяні фінансові ресурси і фінансові потоки, що обумовлюють особливість досліджуваного феномену як динамічного, а не статичного явища.

Якщо джерела формування фінансового забезпечення економічного зростання дають змогу диверсифікувати процес формування фінансових ресурсів, то у контексті фінансового забезпечення функцій держави диверсифікація є обмеженою. Основним джерелом формування фінансового забезпечення виконання функцій держави є ресурси бюджету, які формуються за рахунок податкових та неподаткових надходжень. Саме їх обсяги і визначають потенціал фінансового забезпечення виконання функцій держави. Варто зазначити, що більший обсяг фінансового забезпечення не

завжди означає вищу ефективність діяльності держави. Так, В. Танзі та Л. Щукнехт на основі дослідження фінансування сфер суспільних послуг зробили висновки, що збільшення видатків держави на ці сфери не призводить до покращення соціальних індикаторів. Вони обґрунтували, що збільшення видатків на ці сфери буде результативним тільки до певної межі — для індустріально розвинених країн за період 1870—1900 рр. вона складає 30% ВВП [12]. Для кожної держави граничний обсяг фінансування функцій держави буде мати свій оптимум, це залежить і від моделі розвитку економіки, і від поточної макроекономічної ситуації та від інших факторів неекономічного характеру. Варто зазначити, що визначення такої граничної величини також є одним з напрямів формування фінансового забезпечення держави, оскільки дасть можливість не допустити перевитрату і без того дефіцитних державних коштів.

Виходячи з викладеного вище, концептуальну модель формування фінансового забезпечення функцій держави можна зобразити наступним чином (рис. 1).

Слід зазначити, що основні проблеми фінансового забезпечення виконання функцій держави лежать не у площині формування та використання ресурсного забезпечення, а у пошуку оптимально співвідношення між джерелами формування необхідних ресурсів та напрямками їх використання. Стосовно напрямів використання фінансових ресурсів ми будемо

дотримуватися найбільш поширеного функціонального підходу [13], відповідно до якого виділяють економічну, політичну, соціальну та ідеологічну функції. Державі, яка має достатній обсяг власних фінансових ресурсів у своєму розпорядженні, для оптимізації фінансового забезпечення достатньо визначитися із пріоритетами фінансування відповідно до векторів державної політики. Для держав, які постійно відчувають нестачу фінансових ресурсів, проблема оптимізації фінансового забезпечення є набагато глибшою, оскільки необхідно не тільки постійно необхідно здійснювати пошук альтернативних джерел фінансування, але і приймати рішення щодо надання пріоритету фінансування тієї чи іншої функції. З цієї точки зору Україна належить до другого типу держав. Складність формування і використання фінансового забезпечення виконання функцій держави в Україні обумовлена такими основними чинниками:

1. Вузкість податкової бази, яка забезпечує надходження до бюджету, тим самим формуючи фінансове забезпечення держави за рахунок власних коштів.
2. Велика частка тіньового сектору економіки, внаслідок функціонування якого держава не отримує значну частку податкових надходжень. Окрім того, тіньовий сектор економіки відволікає на себе частину фінансових потоків, які могли б забезпечити розширен-

Рис. 1. Структура фінансового забезпечення виконання функцій держави

Джерело: складено автором.

ня офіційної податкової бази та сприяти у перспективі збільшенню надходжень до бюджету.

3. Значний перекид у бік фінансування виконання соціальної функції держави. У свою чергу це обумовлено кількома чинниками. По-перше, традиціями, які беруть свій початок у Радянському союзі, що відповідним чином позначилося на світогляді теперішніх поколінь, в рамках якого держава повинна забезпечити соціальну гарантію у якомога більшому обсязі. По-друге, слабкою соціальною відповідальністю як бізнесу, так і населення, що вимагає від держави фінансування значних соціальних програм. По-третє, перетворення соціальної функції держави на спекулятивний інструмент політиків, у результаті якого соціальні зобов'язання держави зростають без відповідного фінансового підкріплення.

4. Ризик нецільового, нераціонального або неефективного використання коштів державою. Ця проблема потребує окремих досліджень, оскільки такий ризик надзвичайно високий у країнах із значною часткою тіньової економіки, високим рівнем корупції та бюрократії. Однак саме неефективне використання фінансових ресурсів, спрямованих на виконання функцій держави, можна прирівняти до прямих втрат бюджету не тільки у досліджуваному періоді, але і на перспективу.

Обмеженість ресурсної бази фінансового забезпечення та необхідність значних обсягів фінансування

створює ситуацію, коли на фінансування соціальної сфери направляються практично всі власні ресурси держави, відповідно на забезпечення виконання інших функцій держави спрямовуються позичені кошти. Ще гіршим варіантом є ситуація, коли фінансове забезпечення виконання соціальної функції держави здійснюється за рахунок державних запозичень. Це є пасивним витрачанням коштів, повернення яких за такого способу використання не забезпечуються нічим, окрім як подальшим нарощуванням державного боргу або підвищенням рівня податкового навантаження.

ВИСНОВКИ

Таким чином, фінансове забезпечення виконання функцій держави є складним процесом, що робить небезпечним спрощення його тлумачення до простої сукупності ресурсів, оскільки саме спосіб мобілізації та напрями використання фінансових ресурсів визначають ефективність виконання державою її функцій. Вирішення наявних в Україні проблем із процесами формування фінансового забезпечення та його використання пов'язані як з дефіцитністю ресурсів, так і з неоптимальним їх використанням. Для того, щоб подолати наявні диспропорції у фінансуванні функцій держави необхідно посилити фінансове забезпечення виконання економічної функції держави з паралельним посиленням контролю за якістю та ефективністю виконання цієї функції. Це, у свою чергу, дасть змогу розширити реальну податкову базу, а значить і збільшити потенціал фінансового забезпечення виконання функцій держави.

Література:

1. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.slovnuk.net/?swrd=%E7%E0%E1%E5%E7%EF%EF%>
2. Толковый словарь Ефремовой [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://slovar.plib.ru/dictionary/d1/62799.html>
3. Економічна енциклопедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/spiski/z.html>
4. Дікань Л.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємства: сутність та джерела / Л. Дікань, Ю. Голуб // Економіка розвитку. — 2007. — № 3 (43). — С. 65—68.
5. Забаштанський М.М. Фінансове забезпечення комунальної сфери: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 "Гроші, фінанси, кредит" / М. Забаштанський. — Ірпін, 2009. — 22 с.
6. Буздуган Я. Поняття, принципи, форми фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні / Я. Буздуган // Віче [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/960/>
7. Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. / Василик О.Д. — К.: НІОС, 2000. — 416 с.
8. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. / В.М. Опарін. — 2-ге вид. доп. і перероб. — К.: КНЕУ, 2002. — 240 с.
9. Погрішук Г. Б. Фінансове забезпечення охорони навколишнього природного середовища: автореф. дис. канд. екон. наук / Г. Б. Погрішук. — Тернопіль, 2005. — 20 с.

10. Фінансова діяльність підприємства: підр. [для студ. вищ. навч. закл.] / Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова К.Я. — [2-ге вид.] — К.: Либідь, 2002. — 384 с.

11. Катан Л.І. Фінансові ресурси підприємства та їх класифікація / Л.І. Катан // Фінансова система України. Зб. наук. пр. — Острог: в-во НаУ "Острозька академія", 2006. — Вип. 8. — Ч. 2. — С. 167—172.

12. Tanzi V. Reconsidering the Fiscal Role of Government: The International Perspective / V. Tanzi, L. Schuknecht // American Economic Review. — Papers and Proceedings. — 1997. — Vol. 87 (May). — P. 164—168.

13. Малий І.Й., Діба М.І., Галабурда М.К. Держава і ринок: філософія взаємодії. — К.: КНЕУ, 2005. — 358 с.

References:

1. Tlumachny slovnuk ukrayinskoyi movy (2013) available at <http://www.slovnuk.net/?swrd=%E7%E0%E1%E5%E7%EF%EF%> (Accessed 4 October 2013).
2. Tolkovy slovar Efremovoy (2013) available at <http://slovar.plib.ru/dictionary/d1/62799.html>. (Accessed 4 October 2013).
3. Ekonomichna entsyklopediya (2013) available at <http://enbv.narod.ru/text/Econom/encyclo/spiski/z.html>. (Accessed 4 October 2013).
4. Dikan, L. and Holub U. (2007) "Financial security of enterprise activity: essence and sources", *Ekonomika rozvytku*, vol.3 (43). — pp. 65—68.
5. Zabashtanskiy, M.M. (2009) "Financial security of municipal sphere" Abstract of Ph.D. dissertation, Money, finance and credit, National university of State Tax Service of Ukraine, Irpin, Ukraine.
6. Buzdugan, Y. Idea, foundations, forms of financial security health care in Ukraine (2012) available at <http://www.viche.info/journal/960/>. (Accessed 15 December 2012).
7. Vasylik, O. (2000), *Teoriya finansiv* [The theory of finance], NIOS, Kyiv, Ukraine.
8. Oparin, V.M. (2002), *Finansy (Zagalna teoriya)* [Finance (General theory)], 2nd ed, Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.
9. Pogrishchuk, G.B. (2005) "Financial security of environment protection" Abstract of Ph.D. dissertation, Money, finance and credit, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine.
10. Bandurka, O.M., Korobov M.Y., Orlov P.I. and Petrova K.Y. (2002), *Finansova diyalnist pidpryemstv* [Financial activity of enterprises], 2nd ed, Lybid, Kyiv, Ukraine.
11. Katan, L.I. (2006), "Financial sources of enterprises and its classification", *Finansova systema Ukrainy*, vol. 8, part 2, pp. 167—172.
12. Tanzi, V. and L. Schuknecht (1997), "Reconsidering the Fiscal Role of Government: The International Perspective", *American Economic Review*, vol. 87, pp. 164—168.
13. Maliy, I.Y., Dyba M.I. and Galaburda M.K. (2005), *Derjava i rynek: filosofiya vzayemodiyi* [The State and Market: philosophy of cooperation], Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2013 р.